

и који ништа не чине поводом њега, привидна неутралност Швајцарске, отварање домова где су се рађала „расно чиста” деца, живот Хајине породице током Првог светског рата итд.), да би напослетку могао да дође до симболичког и тематског средишта романа, односно украденог живота недужног детета у којем осећање гађења кулминира и читаоца доводи до експлозивних реакција.

Наравно, ауторка је могла своје дело да почне у тој тачки и усредсреди се само на ову тематску раван: тиме би свој роман свела са 412 (у оригиналу чак 480) страница на стотинак, елиминишући из њега сав „додатни” материјал (фотографије, нотне записе, математичке формуле, цитате из корпуса светске књижевности, транскрипте са суђења нацистима, изјаве сведока, породична стабла и друге елементе свог специфичног колажа), оставивши по страни предисторију тог чина и рачунајући на предзнање читалаца о Другом светском рату, али то онда не би било једнако учинковито, једнако потресно и једнако снажно дело. Неопходно је, нарочито ако је намера писца да отворено комуницира са својим читаоцима, подсетити на све ове ужасе и понављати их изнова и изнова, не претпостављајући наивно да су они заборављени и да се никада неће поновити. Само се такав приступ може сматрати активном борбом против фашизма, нацизма, и осталих -изама који, на овај или онај начин, још увек висе над нашим главама попут Дамокловог мача и прете да нам наруше слободу. Због тога су дела као што је *Sonnenschein* неопходна у свакој култури, без обзира на то са којом врстом претње су се њени читаоци сусретали током ратова XX века, и због тога је овај *magnus opus* Даше Дрндић неопходан и нама – данас, сутра, и било када у будућности.

Мср Драган Б. БАБИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
draganb.com@gmail.com

СВЕТЛОМ СТРАНОМ КА СКРОВИТОМ МЕСТУ

Мирјана Стефановић, *Трай*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2018

Говорећи о песничком сензибилитету Мирјане Стефановић, Милован Данојлић је једном приликом написао: „Она замеће кавгу, изругује се, хули, скривајући и трансформишући бол”, можда ни не слутећи тада да ће тај језгровити, сублимишући исказ бити огледало њене поезије и

дан-данас. Први циклус збирке *Трај* насловљен је „Светла страна”, а истоимену песму у оквиру њега треба читати као Стефановићкин поетички *credo*, који почива управо на *одлуци* (ироничној – дакако) да се не пише из бола и о болу: „времена су смутна / (...) // а живот нам другарице / (...) / цури кроз прсте / (...) // зато не пиши о ужасима / које су људи спремни / да чине другим људима / и од којих се / знамо / мање-више и састоји историја // look on the bright side of a life // и пиши // (...) о лету веверице по јасеновим крошњама / о ђурђевку мирисавом цветку / о пролећу младом прамалећу / скромности шумских јагодица (...) // о лепом о добром и о радосном пиши // јер једино за лепо добро и радосно / вреди заложити овај / преостали нам крњетак времена // само једно ти не пиши / не пиши о злу у човеку другарице / страшном // хајде да га заборавимо / иако / знам / то једва да је могуће”. Поједине веселе, дитирампски интониране песме циклуса бивају прочитати такве одлуке („Банална песма”, нпр). А да је реч о софистицираној аутоиронији биће јасније ако се сетимо Стефановићкине давне изјаве да се „не пева о бубамарама док падају бомбе”.

Данас нам можда не падају бомбе, али освешћени појединац се на више фронтова бори за свој опстанак у друштву које воде, речима песникиње, „камелеони у ципелама” („Камелеони у ципелама”). Читав последњи, трећи циклус, врло је ангажован и говори управо о „злу у човеку”. И то о овдашњем и данашњем човеку. Песничку личност Мирјане Стефановић као да образују две крајности, које су успеле да успоставе хармоничан однос: преосетљива песничка душа која бурно реагује на зло, и душа „другарица”, утешитељ, анђео који непрестано указује на светлу страну тескобног, неправичног живота, који испишу лаке, лепршаве, кокетне, певљиве песме, а све душеине ужасе оставља на „скровито место”. Није случајно што је баш „Скровито место” песма којом се затварају трећи циклус и читав збирка. Наслов циклуса – „Припитомљени пакао Хијеронимуса Боша” – линк је ка ликовним остварењима фантастичног холандског сликара ренесансе, на којима је гротескно-сатирично приказано друштво кроз алегију пакла. Дијалог песникиње и сликара се успоставља на тематском плану читавог трећег циклуса, а сложен је управо јер је у знаку поларитета: и Бош је кроз своја дела, баш као и наша песникиња кроз збирку, сугерисао један амбивалентан став према злу, оставши својим изразом недоречен у односу на питање да ли наступа као хришћански моралиста или пак контроверзни критичар хришћанства. Стихови поменути, последње песме збирке гласе: „остава за ужасе / и за несрећу / у мени / у најмрачнијем је / забаченом кутку / мала пренатрпана / без прозора / сушта гасна комора // и чим та циктава беда / проба да одшкрине врата / да промоли нос / да се измигољи / да исцури / одмах је погурам / натраг / у помрчину / пуну крикова / и злослутних шапутања / и за њом затарабим врата / чврсто”. Тако иронија песме „Светла страна” тек у дијалогу са последњим текстом збирке

заокружује своје иронијско значење у целини. А не бисмо били у криву ни ако бисмо песме за које смо метафорички рекли да их је исписао анђео чувар песникињине душе, дакле оне ведре, бенигне песме које прослављају живот, дефинисали као карневалстичке. Из те перспективе посматрано, ауторкин дијалог са Бошом имао би једну суптилну надоградњу. Милосав Буца Мирковић је једном приликом поводом песникињиног хумора, иначе њеног најснажнијег оружја и у овој збирци, употребио синтагму „филозофски смех над животом”. А у доба у ком је Бош стварао, карневалска реинтерпретација стварности доживела је свој врхунац.

Мирковић се, истом приликом, дотакао и песникињиног односа према језику, истакавши како она следи логику његовог развоја. То је веома лепо речено. Неки текстови трећег циклуса, који је песнички документ овог друштва у овом времену, у потпуности преузимају језик савремених феномена о којима говоре. Песма „Окружном суду” исписана је у виду хладног, механичког извештаја о (заправо потресном и тужном) случају алкохоличара који одбија лечење и који је претња по своју супругу. Завршни део песме „Вестица” написан је из угла сведока убиства, и сви смо много пута у животу, док смо седели испред ТВ екрана, већ били сведоци тих стихова: „Јована сам познавао / преко двадесет година // о њему нико не би / ништа лоше ни помислио / а камоли да каже // био је добар човек / био је савестан радник // ни по чему се није видело / да би могао / тако нешто / да учини”. Песма која демантује хороскоп из дневне штампе написана је управо подражавајући манир текстова у дневној штампи. Песма о погибији два грађевинска радника реконструише несрећни случај говорећи алегоријски о нижем социјалном слоју принуђеном да трбухом за крухом напусти Србију, породицу и достојанство, а њена атмосфера приближава се атмосфери надахнутог говора на неком протесту или митингу. Поред дневног хороскопа, на духовит начин критикују се народска празноверја. Лирски субјект песме „Тринаест црних мачака у петак” преузео је говор гатаре из народа, што подразумева обилато служење фразама и граматичка одступања од језичке норме: „Али ако те засврби леви длан, / ето теби новци под покровци, / изненада, / ко да су ти сипали пену / усред шољице кафе. / Кога засврби десни длан / паре ће улудо проарчити, / а ако крећеш на пут / па си нешто заборавила у кући / не враћај се ни за живу главу, / могу те на друму спопасти разбојници / са хеклером о рамену и чарапом на глави, ставиће ти лисице на руке, / продаће те у бело робље, / завршићеш у куплерају у Холандији, / седећеш у излогу гола // има да те увати промаја!” Сличном динамиком, коју доносе императивни облици глагола и уопште стих саздан на матрици народног говора, испевана је и песма „Реч о промаји”, која се може посматрати и као успели језички експеримент, с обзиром на то да ћемо добити и значењски и ритмички једнако компактан текст уколико извршимо претумбацију стихова по својој вољи.

Први циклус одликује извесна напетост између текстова који за централни мотив имају рођење детета („Долазак”, „Мило моје”) и оних у којима се, тобоже узгред, управо „потискујући бол” пева о смрти („Стари давитељи”, „Чаше победнице”, „Мртви пријатељи”). Та напетост још један је показатељ Стефановићкине свесне подвојености, а њена карневалистичка интерпретација мотива смрти сведочи о томе да је њен хумор заправо један ефектан вид борбе против смрти. Хумором се наизглед миримо са смрћу, а заправо негујемо неку врсту суптилног презира према њој. Песма „Мртви пријатељи” најбољи је показатељ непризнавања смрти: „док се са пепељарама и са колачима / радосна припита и као некад витка / продевам између њих по обасјаној соби / по рукама / по образима / по струку / дотичу ме / милују / воле ме / моји преминули пријатељи”.

А између првог циклуса обојеног црним хумором, и трећег, сатиричног и ангажованог, стоји, чврст и аутономан, циклус насловљен врло једноставно, у складу са својом основном тематско-мотивском преокупацијом: „О, љубави”. Броји дванаест текстова – једанаест песама и један поетско-прозни текст, кроз које се афирмише и слави телесна, чулна љубав. Песма „Љубави моја” испевана је у форми молитве „Оченаш”, чиме се еротској љубави додељује дигнитет божанске, или обратно: сакрално се са високопарног неба на које су начичкани анђели спушта на земљу, право у постељу љубавника: „љубави моја / ти што си крај мене у постељи / нека је славно тело твоје / и нека буде воља твоја / и нека буде царство твоје / у мени // хлеб наш љубавни узми данас / и опрости ми несавршености моје / као што ја теби твоје опраштам // и не допусти ми да се избавим / од лукаве и гладне мреже / у коју ме сплете крв моја / као што тебе ја не испуштам / у искушења ван ове собе / у слободишта ван ове смрти / амин”. За разлику од првог и трећег, у овом, централном циклусу збирке, поезија је потпуно чиста, јер, осим у двома песамама, није у служби никаквих идеја, напросто ослобађа емоцију. Поетичност је на завиднијем нивоу јер се естетска вредност остварује кроз аутентичне односе између речи, а не лукавом досетком при преузимању неког некњижевног дискурса: „Тело твоје радост доноси ми / у постељи у снегу од памука // мириси Азије мирис Арабије // уста су ми пуна твојих уста / воће шумадије и воће Африке // руку моју што клизи ти по прсима // по кожи по свили // прати ватра // у опни од сјаја смо / у зарном јајету // светлимо у соби и у тмини света”.

Мирјана Стефановић није нарочито изненадила овом збирком. Напротив, потврдила је да спада међу оне ауторе који се држе неке сопствене, давно установљене традиције. Читајући *Трај* корачамо ведри, пуни смеха, светлом страном поезије, ка мрачном, скровитом месту песничке душе.

Исидора БОБИЋ